

Др Славољуб ЦВЕТКОВИЋ

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКЕ И ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1918—1941. ГОДИНЕ

Потрудићу се да поштујем одлуку овог скупа и назначим неке моменте из економско-политичког развоја Југославије између два рата, који ће бити занимљиви за научну расправу.

Пре свега подсетио бих да је Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца као држава југословенских народа настало не као последица, већ у условима кризе капиталистичког система изазване последицама првог светског рата, када се талас револуције радника и сељака, угњетених нација са истока ширио на запад Европе. Стварањем јединствене државе 1. децембра 1918. године остварене су тежње југословенских народа да живе у једној заједничкој држави, али су начин уједињења и облик државног уређења показали да је природно — историјски процес уједињења, био убрзан акцијама српске, хрватске и словеначке буржоазије које су у томе имале и свој ужи класни интерес. Без обзира на то у новоствореној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца у тим историјским околностима отварале су се перспективе револуционарне борбе које су инспирисале раднички покрет да се организује и оспособи за револуционарне акције које су га очекивале.

Прва заједничка држава наших народа као земља била је различито развијена. Од степена феудалне развијености појединих крајева до области које су биле на нивоу капиталистичког развоја Европе тога времена. То је тај привредни несклад који је пратио имовински несклад. Да не развијамо те тезе и да не понављамо познате ствари, да поменемо само чињеницу да се и на кретању новца може уочити у којој мери и како је била концентрисана привредна и економска моћ. Рецимо да је 1919. године од укупног износа капитала Хрватска располагала са 60,43%, Словенија 20,72%, Србија 5,84%, Војводина 5%, Босна и Херцеговина 4,58% и Црна Гора са 0,85% укупног капитала. Само Хрватска штедионица је контролисала 16 великих банкарских институција, 52 велика индустријска предузећа, два саобраћајна предузећа и слично. Дакле, било је врло моћних новчаних завода концентрисаних у великим градовима тога времена и тај ниво развијености на одређени начин диктирао је и ниво политичке свести и

укупног расположења и гледања не само на новостворену државу него и на унутрашње односе у њој. То значи да је било хетерогених политичких покрета, да су биле различите тензије, различите тежње, и да се то све одиграло у условима после првог светског рата, дакле крајње економске исцрпљености дела заједничке државе, пре свега Србије и Црне Горе и то је наравно све утицало на опште расположење народа које се изразило и у нама познатим изборима 1920. године, када су на општинским изборима и на изборима за Уставотворну скупштину комунисти добили велико поверење народа које се изражавало и кроз 59 посланичких мандата КПЈ у Уставотворној скупштини.

Међутим, опадању борбеног расположења радничке класе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца од 1921. до 1923. године допринела је осека револуционарног таласа у Европи што се одразило и на економско и политичко расположење у земљи. Због тога се донекле и мења улога Комунистичке партије Југославије, која је од 1921. године била приморана да оде у дубоку илегалност.

Из те ситуације су се делимично изродиле и идеолошке разлике унутар КПЈ које још увек нису довољно познате и ако су појединачно изучаване. Из тога вуку трагове и каснији идејни сукоби у КПЈ који су прерасли у фракцијску борбу крајем двадесетих година. Суштина је у томе да се радило о једном процесу у коме су се кристалисали ставови унутар Комунистичке партије Југославије и међународног комунистичког покрета. У том процесу и југословенски комунисти дали су свој удео у идеолошком формирању и гледању на политичка питања, стратегију и тактику комунистичког покрета и нарочито на национално питање, где су југословенски комунисти активно учествовали у расправљању овог питања и у Комунистичкој интернационали.

Друга ствар која је довела до идејних сукоба међу комунистима такође је везана за стратегију, тактику и политику класне борбе илегалне КПЈ. Не заборавимо да су се основна стратегијска питања комунистичког покрета двадесетих година исказивала и у југословенском комунистичком покрету. Била је завршена расправа о националном питању, о синдикатима, организационом устројству илегалног покрета и дошло је до расчишћавања одређених односа. Међутим, у периоду 1924—1926. године конституишу се фракције. На фракцијској основи почиње окупљање и борба у врховима комунистичког покрета Југославије.

Средином двадесетих година Јосип Броз Тито је већ добро схватио да се борба за јединство партије мора водити у основним организацијама. Тито је схватио да се у непосредној борби за дневне и животне интересе, кроз организације синдиката, кроз добијање позиција у класним синдикатима, кроз формирање партијских организација са радничком већином и оријентацијом на окупљање у покрету жена и омладине, мора водити политичка и класна борба пролетаријата. То је била основа која је кулминирала у загребачкој комуни-

стичкој организацији 1928. године и која је довела до борбе за јединство југословенских комуниста.

Завођење диктатуре и прелажење у строгу илегалност 1929. године натерало је комунисте да прилагоде облике рада условима које је режим наметао. Отпор комуниста будио је наду да ће се у борби против диктатуре окупити и сви слојеви демократско оријентисаног становништва Краљевине Југославије. У тој борби комунисти су ипак остали изоловани и препуштени одмазди диктаторског режима. Супротстављање грађанских политичких снага и ширење отпора диктатури почетком тридесетих година допринело је да у свести југословенских комуниста јача сазнање да су за успех револуционарне борбе поред храбрости и спремности за жртве, потребни и револуционарна ситуација и способност да се у борби покрене што шири слој људи.

Почетком 1931. године у борби против диктатуре почели су се јављати и нови елементи јер се удружена грађанска опозиција нашла у јединственом фронту против диктатуре, што је давало могућност и за поједине легалне активности комуниста кроз различите облике и видове делатности. То је уочио и Тито 1934. године када се по изласку са робије сусрео са новом генерацијом комуниста која је стасала у борби против реакције. Ту су се и зачеле идеје о потреби окупљања свих прогресивних демократских снага друштва за борбу против реакције и фашизма. Већ тада 1934. године то је била назнака и оријентација Комунистичке партије Југославије.

То је врло значајно због укупне оријентације и борбе јер када је почетком децембра 1936. године по одлуци Коминтерне дошло до промене у Политбироу ЦК КПЈ и када је Титу било поверено да пође у земљу, он је поред осталог имао и задатак да ради на стварању народног фронта у земљи и води припрему за мобилизацију добровољаца ради одласка у Шпанију, што је значило борбу за директно војно супротстављање фашизму.

Ваља рећи и то да је за политички живот Југославије између два светска рата врло значајно и то шта се одиграло у Шпанији. Основни принципи демократије за које се борило у Шпанији били су садржани и у ставовима југословенских комуниста за унутрашње државно уређење у Југославији. Проглас Централног комитета КПЈ из јануара 1937. године залагао се за демократску федерацију југословенских народа, односно за слободу, демократију, слободан споразум равноправних народа и решавање хрватског питања и осталих националних проблема у Југославији. Наглашавало се да су комунисти против комадања и цепања Југославије, и против измена њених државних граница зато што би то користило фашистичким поробљивачима.

То су били елементи на којима се заснивала политика југословенских комуниста који од 1935. године израстају у друштвено-политичку снагу која битно утиче на укупни развој југословенске државе и на процес њене унутрашње демократизације. То се чинило преко разних облика антифашистичког окупљања, пропаганде и легалне

политичке активности преко које се ширио утицај комуниста у народу.

Почетком фебруара 1939. године у Краљевини Југославији формирана је влада на челу са Драгишом Цветковићем. У свој програм влада је унела и коначно решавање хрватског питања и обећања да ће учинити све за демократизацију политичког живота у земљи. Вишемесечни преговори између Драгише Цветковића и Влатка Мачека, председника Хрватске сељачке странке, за решавање хрватског питања били су завршени 26. августа 1939. године. Споразум је предвиђао реорганизацију владе и стварање Хрватске бановине која је преузела послове привреде, народног здравља, физичког васпитања, просвете и унутрашње управе. Овим споразумом први пут се у државном устројству Краљевине Југославије одустало од принципа строгог централизма, али то још није значило федерализацију државе а још мање решавање националног питања Хрвата. Нарочито незадовољство постигнутим споразумом исказивале су усташе које су се из емиграције враћале у земљу. Усташе су оптуживале Мачека да је издао хрватски народ и упорно су радиле на шовинистичкој пропаганди не презајући ни од конкретних акција терористичког карактера. Влада Цветковић — Мачек водила је међутим и сама реакционарну политику гушећи демократски и антифашистички покрет у земљи и ослањајући се у спољној политици на фашистичке силе.

Комунистичка партија Југославије прилагодила је своју тактику борбе новонасталој политичкој ситуацији у земљи и у први план поставила питање борбе за очување независности Југославије а против укључивања у било који зараћени табор. Потписивању споразума Цветковић — Мачек у земљи претходили су наиме неуспели преговори Совјетског Савеза са Енглеском и Француском, потписивање Минхенског споразума британског премијера Чемберлена са Хитлером и потписивање Совјетско-немачког пакта о ненападању 23. августа 1939. године. Већ 1. септембра 1939. године Немачка је напала Пољску и тиме је започео други светски рат.

Оцењујући у јесен 1939. године међународну ситуацију, Централни комитет Комунистичке партије Југославије стао је на становиште да се српска буржоазија надала да ће склапањем споразума Цветковић — Мачек учврстити хегемонију над црногорским и македонским народом, одржати терор над српским народом и уједно добити одрешене руке за преузимање мера против радничке класе и за увлачење земље у рат. Централни комитет КПЈ се залагао за неутралност земље, дипломатско признавање СССР-а и успостављање пријатељских односа са њим. Крајем 1939. године под паролом „За хлеб, мир и слободу” комунисти су у Југославији водили појачану борбу за побољшање животних услова радничке класе, за демократизацију земље и општу амнестију свих политичких затвореника.

На крају желео бих да истакнем да су у Титовом реферату на V земаљској конференцији КПЈ, одржаној октобра 1940. године, дефинисани ставови југословенских комуниста по питању одбране зем-

ље од фашистичке опасности и односа револуционарног покрета и народа. Полазило се од става да Комунистичка партија Југославије и радничка класа могу испунити своју улогу хегемона у друштву само ако се заложе за решавање свих прогресивних задатака своје епохе.

Речју, успех борбе комуниста зависио је од чињеница у којој су мери интереси покрета изражавали интересе свих других слојева југословенског друштва, народа у целини, и посебно од међународне ситуације у свету која би поговорила револуционарној акцији у земљи. У време почетка другог светског рата ставови V земаљске конференције и Титове концепције револуционарне борбе одударали су од оцена Коминтерне о карактеру другог светског рата као империјалистичког сукоба великих сила и били су блиски искуствима Комунистичке партије Шпаније и политици Комунистичке партије Кине, где се у то време такође сматрало да је фашизам основна контрареволуционарна снага и највећи непријатељ не само пролетаријата већ и тековина људског друштва. Због свега тога ваља истаћи да је борба Јосипа Броза Тита за КПЈ, њено организационо и политичко јединство, била зато у основи борба за будућност и судбину југословенских народа и револуције. Историјски догађаји и успеси југословенских комуниста у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији дали су за право Јосипу Брозу Титу, а његов долазак на чело КПЈ заиста представља преломни моменат у новијој историји југословенских народа.

Zusammenfassung

GESELLSCHAFTLICH-WIRTSCHAFTLICHE UND POLITISCHE VERHÄLTNISSE IN JUGOSLAWIEN 1918—1941.

In seinem Beitrag markiert der Autor die für das Entstehen und die Entwicklung des Königreichs Jugoslawien wesentlichen Momente und weist auf die Bedeutung der Unausgeglichenheit der wirtschaftlichen Entwicklung des Landes für die Gesamtheit der politischen Beziehungen und der gesellschaftlichen Strömungen in Jugoslawien zwischen den beiden Weltkriegen hin. Besondere Aufmerksamkeit gilt der Entwicklung der kommunistischen Bewegung und ihrem Anwachsen zu Avantgarde der jugoslawischen Gesellschaft.

Das Wesen der Ausführungen besteht in der Erforschung der Kontinuität des revolutionären Kampfes und des Aufbaus einer jugoslawischen Konzeption der wurde. Der Autor schlussfolgert nämlich, dass im Verlauf des Zweiten Weltkriegens durch den Volksbefreiungskampf und die Volksrevolution Josip Broz Titos Annahme von der Führung des revolutionären Kampfes und vom Schaffen der Voraussetzungen für die Entwicklung der sozialistischen Gesellschaftsbeziehungen verwirklicht worden war.